

Všetička, František

Loutka a loutky

Opera Slavica. 1998, vol. 8, iss. 1, pp. 42-44

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116524>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vlastní předmět a metodologii, která je odlišná od nástrojů, jichž pro své výzkumy užívá historie, filozofie, sociologie, psychologie nebo politologie. Nemůže proto hrát úlohu pouhého jazykového servisu sociálních věd, neboť jak lingvistika, tak literární věda jsou samostatnými vědními obory s dávnými kořeny. Přesně tam míří strategie brněnského Ústavu slavistiky ve všech slavistických oborech včetně slovakistiky: k další spolupráci se slavistickými, především evropskými pracovišti, současně však vstřícný, funkčně zacílený a metodologicky vymezený pohyb k sociálním vědám – ostatně ani to není nic nového, neboť tyto vzájemné pohyby se v minulosti nejednou plodně realizovaly, přičemž jediným úskalím bylo nekritické a mechanické přejímání podnětů.

Slovakistika jako součást slavistiky se tak ocitá v kadlubu pohybů dnešního světa: záleží na tom, jak se s nimi vyrovná tak, aby se obohatila a přitom neztratila nebo neoslabilila svou identitu.

LOUTKA A LOUTKY

František Všeticka

Na počátku roku 1887 proběhl v Brně soudní spor o údajně zcizenou pannu. Bolesław Prus se o tomto procesu dočetl v *Gazetě Polské*, zpráva jej nejen ohromila, ale také inspirovala. Průběh této soudní pře zabudoval totiž do svého románu a předmět pře dokonce do jeho titulu – román dostal název *Loutka*. Prusův román zachycuje vývoj polské společnosti v druhé polovině 19. století. Autorovi se v něm podařilo zachytit všechny společenské vrstvy. Literární historie se často vrací k problému, kdo je v této próze vlastně loutkou. Obecná odpověď zní, že loutkou, tj. člověkem jako loutka jednajícím a reagujícím, je Isabela Lencká, zchudlá aristokratická dívka, která se chce výhodně vdát. Tento výklad je nepochybně správný, neboť jej potvrzuje názor nejedné románové postavy. Dr. Schuman ji např. charakterizuje jako hezkou, zhyčkanou, ale bez duše. Ústřední postavou románu je však Stach Vokulský a literární historici, pokud je mi známo, se nikdy nezamýšleli nad tím, není-li loutkou také on.

Vždyť obchodník Vokulský je během téměř celého románového dění loutkou v rukách povrchní a nanicovaté Isabely Lencké.

Prusova Loutka, která vyšla roku 1890, vnesla do literatury námět člověka, který se chová jako loutka. Roku 1902 vyšel první český překlad tohoto díla a v následujících letech vycházejí dva české romány, jež se přidržují obdobného pojetí a výraz loutka přechází dokonce i do jejich názvů. Roku 1908 vydává Jaroslav Vrchlický román Loutky a roku 1917 přichází F. X. Šalda s dvoudílnou románovou básní Loutky a dělníci boží (románová báseň je přitom označení Šaldovo). Dávný podnět z moravské soudní síně, který zaujal polského prozaika, jakoby se zpětně vrátil do českého prostředí.

Román Vrchlického a Šaldův, podobně jako román Prusův, je založen na milostně zápletku (Loutky i dělníci boží jsou v podtitulu označení jako „román milostný“). Vrchlického Loutky zachycují beznadějný milostní vztah domácího učitele Mikoviče k paní továrníkové; Šaldův román je pak propletenec několika takových milostných vztahů, jež končí deziluzivně nebo tragicky.

Co má Prusova Loutka společného s románem Vrchlického a Šaldy? Navzájem je poji především společná atmosféra, neboť všechny tři romány vynikají hořce až pesimisticky.

Bolesław Prus hovoří ve svém románě o loutce, o jedné loutce, kdežto Vrchlický a Šalda už o loutkách. Oba čeští autoři tvrdí, že všichni jsme loutkami, jimiž kdosi nahoře manipuluje. Šalda v titulu své prózy naznačuje, že vedle loutek existují na naší zemi také dělníci boží. Toto rozlišení je však nepodstatné, což dokazuje nejen děj románu, ale rovněž Šaldovy dodatečné komentáře k němu. V polemice s Miroslavem Ruttem zcela jednoznačně říká: „...není nijakých přehrad mezi dělníky a loutkami a (...) není úděl loutek mravním odsudkem nebo zatracením“ (Kmen 1, 1917). Pro Vrchlického a Šaldu, ale i pro Prusa, je potom příznačné, že loutkami jsou ve všech případech talentovaní příslušníci inteligence, lidé zdánlivě nadějní.

Mezi Prusem a českými autory jsou i příbuznosti tvárné. Prus a Vrchlický používají ve výstavbě svých románů mytizované postavy. V Loutce je touto postavou Isabela Lencká, která v románě jedná jako staroférická Messalina (tímto způsobem ji charakterizuje nejedna jednající figura). V Loutkách představuje mytizovanou postavu Marta Cikhartová, v daném příběhu ztělesňuje biblickou Maří Magdalénu, ovšem bez kajícího konce.

Všichni tři prozaici použili ve svých románech dentkových záznamů. Bolesław Prus tak učinil v podobě Paměti starého kupeckého mládence, Vrchlický vtiskl svým Loutkám podobu deníkového románu a Šalda použil ve své dialogii zápisků bývalého plukovníka Kašpara Lamberka.

Prusův podnět je nejen zajímavý, ale v českém literárním kontextu také podstatně rozdílný, umělecky rozdílný. Vrchlického Loutky jsou totiž umělecky výsostné dílo, kdežto Šaldovy Loutky i dělníci boží jsou uměleckou prohroutou. Při srovnávání Vrchlického a Šaldy je nejzajímavější to, že věhlasný básník dovedl napsat román, kdežto slovnutný kritik prozaické produkce nikoliv.

Na konci Prusovy Loutky se hlavní hrdina jeho románu ztratí, nikdo neví, kam se poděl. Je docela možné, že právě v tom je naděje pro něho a obrazně i pro nás, abychom se nestali beznadějnými loutkami.

Vladimír Kostřica jubilující

21. února 1998 oslavil významné 65. životní jubileum známý olomoucký rusista a literární badatel **prof. PhDr. Vladimír Kostřica, DrSc.** Narodil se v Hranicích, kde rovněž v roce 1951 absolvoval gymnázium. Po studiu na FF UP v Olomouci působil několik let jako středoškolský profesor v Rýmařově a Litomyšli. Dráhu vysokoškolského učitele začal nejprve v roce 1960 na Pedagogickém institutu v Pardubicích, poté pokračoval na Pedagogické fakultě v Hradci Králové. Od roku 1968 je jeho učitelské i vědecké úsilí spojeno s rusistickými a slavistickými pracovišti Filozofické fakulty olomoucké Univerzity Palackého.

Už jeho první publikovaná monografie (*V. M. Garšin a ruské malířství*, Olomouc 1970) napověděla hned dva z leitmotivů Kostřicovy badatelské orientace. Jedním z nich byl **zájem o autory**, kteří nepatřili jednoznačně k linii koryfejí, ale představovali spisovatele, jež jubilat sám s oblibou nazývá autory „z druhé řady“. Hledání **vztahů literatury a výtvarného umění** pak upozornilo, že Kostřicův přístup k analýze literární historie i jednotlivých artefaktů, jimiž je naplněna, překračuje úzké „mantinely“ slovesného umění a opírá se o širší komparativní pohledy zobrazování vůbec. Vedle nesporných apriorních staletých spojitostí mezi výtvarným a slovesným uměním v obecném pohledu tak Kostřica mj. nenásilně akcentoval význam podobných komparací právě v ruské kultuře, v jejímž světě *sui generis* (zejména s ohledem na symptomatický význam obrazů přírody, zobrazování tajů lidské psychiky i specifickou ruskou lyričnost, tj. elementů, jež bychom například dnes konjunkturálně mohli zařadit k „ruské národní identitě“) náležel rovněž i výtvarnému umění a hudbě vedle literatury významné místo.